

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1. Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa on kannatettavaa. Esimerkiksi todistaja on voinut jo kertoa saman asian esitutkinnassa ja käräjäoikeudessa, jolloin saman asian kertominen vielä hovioikeudessa voi aiheuttaa muistamattomuuden lisäksi myös turhautumista järjestelmää kohtaan. Tutkimusten mukaan muistivirheiden määrä kasvaa ajan kuluessa ja jos kuultava on saanut tietoonsa, mitä muut kuultavat ovat tapauksesta kertoneet. Tämä on riskinä, kun henkilötodistelu otetaan uudelleen vastaan hovioikeudessa. Kuultava voi tahtomattaankin muokata omaa kertomustaan muiden kertomuksen kanssa yhteen sopivaksi.
2. Näkemyksemme mukaan henkilötodistelua hovioikeudessa ei ole tarpeen tallentaa, koska KKO:ssa järjestetään verrattain vähän suullisia käsittelyjä. Jos KKO:ssa poikkeuksellisesti järjestetään suullinen kuuleminen, ei todistajien ja asianosaisten sinne kutsuminen aiheuta mittavia kuluja.
3. Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta tulisi toteuttaa kaikissa asioissa, jotta menettely olisi johdonmukainen eikä muodostuisi pirstaleiseksi. Muistikuvat ja todistelun luotettavuus on käräjäoikeuksissa lähtökohtaisesti parempi eikä epäasialliset vaikuttamisyritykset vaikuta samalla tavalla kertomuksiin. Tämä siis koskee juttuja, joissa otetaan vastaan henkilötodistelua.
4. Ulkomaalaisten asianosaisten ja todistajien kertomukset olisi hyvä tallentaa esitutkinnassa aina, koska he eivät välttämättä saavu tai ei saada edes kutsua menemään perille. Esimerkiksi todistajaa ei välttämättä tavoiteta useista yrityksistä huolimatta. Pitää kuitenkin tavoitella useamman kerran tuloksettomasti, että voidaan hyödyntää esitutkintakertomusta. Tavoittelemisen vie turhaan aikaa ja rahaa.
5. Äänitallenteiden levittäminen ei ole oletettavasti suuri ongelma. Koska kyseessä on käräjäoikeuden omaisuus, emme pidä kovin suurena riskinä sitä, että tallenne leviää asiattomille. Muut eivät saa oikeudenkäynnissä kuvata ilman lupaa kuvata. Koska tuomio ja muu oikeudenkäyntiaineisto on kuitenkin julkista, voisi kuvatallenteen säätää vaikka salassa pidettäväksi. Kuitenkin kannattaa säilyttää mahdollisuus tutustua tallenteisiin myös muilla kuin asianosaisilla.

Esimerkiksi tutkimusluvalla tutkijoiden pitäisi voida saada analysoida sitä, miten videotallenne vaikuttaa mahdollisesti kertomukseen. Tämä mm. siksi, että pystytään arvioimaan lakimuutosten vaikutuksia. Esityksessä on hyvät työkalut väärinkäytösten estämiseen (turvatarkastus).

6. Välittömyysperiaatteesta voidaan tinkiä, koska onhan kirjallisessa menettelyssäkin ja poissaolokäsittelyissä tästä aika laajasti tingitty eikä sitä ole nähty ongelmaksi. Jos vastapainona on, että kuva- ja äänitallenteita hyödyntämällä hovioikeus voisi päätyä paremmin aineellisesti oikeaan lopputulokseen, välittömyysperiaatteesta voidaan tinkiä.

7. Rikoksesta epäilty tai tämän avustaja voi esittää todistajalle kysymyksiä käräjäoikeuden istunnon lisäksi myös esitutkinnassa (ETL 7:17). Rikoksesta epäillyllä on siis tilaisuus esittää kysymyksiä kahteen eri kertaan ja jos hän ei tätä mahdollisuutta käytä hyväkseen, se on hänen valintansa. Sitä paitsi laissa erikseen säädetyissä tilanteissa hovioikeudessa voitaisiin ottaa vastaan henkilötodistelua myös välittömästi rajatuista kysymyksistä.

8. Todistajiin ja asianomistajiin kohdistuvien mahdollisten uhkailujen ja vaikuttamisyritysten vähentyminen sekä taloudellisten menetysten vähentyminen (todistamisesta johtuvat menetykset) puoltavat video- ja äänitallenteiden käyttöä hovioikeudessa. Tämä on mielestämme tärkeä seikka, joka puoltaa sitä, että se otettaisiin käyttöön kaikissa asioissa, joissa esitetään henkilötodistelua.

9. ROL 5 luvun 10 §:n muutosesitys on perusteltu. Suullinen valmistelu on syytä pitää, jos se on asian jäsennellyn käsittelyn vuoksi tarpeen. Myös saman luvun uudelle 10b §:lle on tarve. Tämä tuli selkeästi esiin, kun OM:n toimeksiannosta selvitettiin Lean-periaatteen hyödyntämistä rikosketjussa (professori Matti Tolvasen laatima selvitys on luettevissa OM:n verkkosivuilla). Laki ei kiellä yhteenvedon laatimista nytkään, mutta lain tasoinen velvoittava säännös varmasti lisäksi yhteenvedojen laatimista ja hyödyntämistä. Yhteenvedon käyttö on esitettyssä muodossaan perusteltu. Tarve yhteenvetoon koskee erityisesti asioita, joissa esitetään laajaa henkilötodistelua. Yhteenveto on omiaan rajaamaan käsittelyn relevantteihin kysymyksiin ja todisteluun sekä erottamaan tehokkaasti riidattomat seikat riitaisista.

10. Vaihtoehtoisista malleista: näyttömuutoksenhaun kieltäminen edellyttäisi koko muutoksenhakujärjestelmän uudelleen arviointia. Näyttökysymykset ja oikeuskysymykset nivoutuvat usein yhteen. Esimerkiksi KKO:n ennakkopäätöksissä on monesti oikeuskysymys ollut oikeuskysymykseen kiinteästi nivoutuneen näyttökysymyksen "takana" (ks. Emma-Ilona Murajan kirjoitusta Edilex Lakikirjastossa 2020). Näissä tilanteissa olisi luonnotonta kieltää muutoksenhaku näytöstä. Esitutkintakertomukseen hyödyntämiskelpisuuden laajentaminen ei ole myöskään perusteltua. Esitutkinta on lähtökohtaisesti yksipuolista tiedonhankintaa, johon toki avustajan mukana olo tuo vuorovaikutteisuutta. Kuitenkin esitutkintaan on vaikea tuoda täysimääräisesti mukaan puolustukselle olennaista vastakuulusteluelementtiä. Sitä paitsi esitutkintavaiheessa ei vielä tiedetä, mihin ratkaisuun syyttäjä päätyy syyteharkinnassaan. Todistelu esitutkinnassa perustuu tiettyyn hypoteesiin, joka ei välttämättä vastaa sitä, mistä epäiltyä lopulta syytetään. Litterointien hyödyntäminen on erittäin pulmallista. Todistelussa on suuri merkitys sanattomalla viestinnällä ja kuulustelutilanteella. Litteroinnista eivät nämä seikat välity ollenkaan. Oikeastaan kuulemisten litterointia pitäisi välttää ja pitäytyä todistelussa vain ääni- ja kuvatallenteisiin. Jos litterointeja hyödynnettäisiin, se merkitsisi paluuta menneeseen aikaan, jolloin kertomuksia luettiin alioikeuden pöytäkirjoista.

11. Uudistus siirtäisi oikeudenkäynnin, erityisesti henkilötodistelun vastaanottamisen, painopistettä käräjäoikeuksiin, mikä on kaikin puolin kannatettava tavoite.

12. Yhteenvedona toteamme kannattavamme työryhmän esittämiä lainmuutoksia, edellä esitetyin huomioin.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto - Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteiden laitos